

ЗАПОРІЗЬКІ ОРГАНИ ПАРТІЙНО-ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У 1920 – НА ПОЧАТКУ 1930-Х РР. ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА РАДЯНСЬКОГО РЕЖИМУ

На початковому етапі формування будь-якої держави відбувається процес формування розгалуженої системи органів державного управління, які повинні контролювати всі сфери життя держави та суспільства.

Особливістю процесу формування нового типу державності в межах Радянської України, а саме радянської держави чи країни рад, що, до речі, відбувався також безпосередньо і у межах Запорізького регіону, було те, що система апарату державного управління, який охоплював всі сфери та галузі суспільного виробництва, була повністю бюрократизована та корумпована, що призвело на поч. 1920-х до серйозного зростання й примноження кількості бюрократичного радянського апарату.

До цього ж додавалися важкі наслідки жовтневого більшовицького перевороту та громадянської війни, а також політика “воєнного комунізму”, які принесли із собою лише смерть, руйнацію та страждання, через що межі всієї України охопила важка фінансово-економічна криза (занепад промисловості, сільського господарства, а також культурно-просвітницької сфери).

Через вищезазначені причини вже у вересні 1920 р. X з'їзд РКП(б) прийняв рішення про створення нового типу органів контролю: 1) при Компартії була створена Центральна контрольна комісія (ЦКК), призначенням якої була боротьба з антибільшовицькими та антиреволюційними течіями, а також з фракційністю всередині Компартії; 2) при Раднаркомі УСРР був створений Наркомат Робітниче-селянської інспекції (НК РСІ).

Протягом 1920–1934 рр., а саме стільки й проіснували органи партійно-державного контролю ЦКК-НК РСІ, функції й повноваження їх постійно змінювалися. Проте, наприклад, згідно з положенням “Про Наркомат Робітниче-селянської інспекції” від 9 січня 1922 р., що було видане ВЦВК РСФРР та дубльоване ВУЦВК УСРР в середині січня 1922 р. перед органами РСІ ставилися наступні завдання: 1) здійснення нагляду за діяльністю всіх державних установ та організацій; 2) подібні ж дії по відношенню до суспільних організацій; 3) нагляд за виконанням постанов та розпоряджень владних державних та партійних органів і установ; 4) перевірка правильності витрат (тобто режиму економії) та збереження державних коштів; 5) співпраця з органами влади та самоврядування щодо покращення роботи державного управлінського апарату; 6) навчання широких мас робітників та селян основам інспекційно-управлінської роботи [1, с. 74–76; 2, арк. 43–45].

Автором та ініціатором ідеї створення об'єднаного органу ЦКК-РСІ на початку 1923 р. виступив В. І. Ленін, який всі свої погляди виклав у двох статтях: “Як нам реорганізувати Робітниче-селянську інспекцію” та “Краще менше, та краще” [3, с. 383–388; 4, с. 389–406].

Особливістю реформування та реорганізації органів НК РСІ стало їх злиття з апаратом ЦКК Комуністичної партії згідно з рішенням XII з'їзду РКП(б). Негативним моментом цієї реорганізації стало те, що фактичне злиття ЦКК та РСІ відбулося на вищому рівні – саме в керівному центральному апараті НК РСІ, а на місцевому рівні реформування відбулося значно пізніше – лише у 1925–1926 рр.

Слід вказати на той факт, що упродовж 1920-х рр. кількість відділень органів КК-РСІ напряму залежала від територіально-адміністративних реформ, завдяки яким постійно зростала кількість відділень та штатів органів КК-РСІ (наприклад, в Україні з 1925 р. було створено 41 округ та 706 районів та стільки ж відділень КК-РСІ) [5, с. 102–103].

ЦК РКП(б) доручив ЦКК та НК РСІ розробити проект перебудови місцевих органів РСІ та ЦКК, згідно з яким чисельність особового складу місцевих КК-РСІ було скорочено на 75% [6, с. 21–23].

9 лютого 1924 р. Нарада голів наркоматів РСІ союзних республік прийняла постанову “Про зв'язок місцевих органів РСІ з партійними контрольними комісіями”, де вказувалися конкретні форми і методи злиття та співпраці органів КК та РСІ на місцевому регіональному рівні (округ – район – дільниця) [7, арк. 55–56].

Запорізьке окружне управління КК КП(б)У-НК РСІ мало свою неповторну структуру, що складалася з секретаріату, оперативного відділу та бюро з покращення держапарату.

В ході дослідження стало відомо, що хоча органи ЦКК-РСІ й були об'єднані у квітні 1923 р., однак фактично це стосувалося лише їх центрального апарату, та й то номінально. Став відомим той факт, що аж до 1926 р. на Запоріжжі органи КК та РСІ не були остаточно об'єднані та продовжували виконувати зовсім різні функції. У той же самий час органи партійного контролю

Запоріжжя КК не проводили практичного нагляду та контролю за діяльністю органів державного контролю РСІ, хоча були об'єднані з Наркоматом РСІ у 1923 р. саме з цією метою.

Тому вже 14 квітня 1926 р. у постанові ЦКК КП(б)У було зазначено про негайну практичну необхідність повного об'єднання окружних органів КК та РСІ, а також підпорядкування ним інших, галузевих, ревізійних комісій окрвиконкомів, райвиконкомів, сільрад та кооперативних організацій [7, арк. 56].

Виходячи з типів працівників, що існували в той період, встановлювалось три типових розклади штатів для окружних та місцевих районних органів РСІ, а саме: I категорія – 10–20 осіб, II категорія – 25–35 осіб, III категорія – 40–70 осіб [8, с. 138].

Проаналізувавши архівні джерела, ми можемо зробити висновок, що Запорізьке окружне управління РСІ можна віднести до I категорії місцевих органів РСІ через те, що протягом 1920-х рр. кількість особового складу окружного РСІ Запоріжжя не перевищувало 10-15 осіб.

Однак слід зазначити також й те, що в офіційному листуванні запорізького окружного управління КК-РСІ з НК РСІ УСРР та ЦКК КП(б)У можна знайти той факт, що, починаючи з 1924–1925 рр., окр. КК-РСІ почало переживати певну внутрішню кризу, яка була викликана малою кількістю штату вищевказаного органу. На Запоріжжі займалося контрольно-ревізійною діяльністю всього лише 8 інспекторів РСІ та 2 управлінці-партійці з апарату окр. КК-РСІ [7, арк. 12].

Особливістю Запорізького регіону в питанні функціонування власних державно-партійних органів контролю, ревізії та інспектування КК-РСІ було те, що відповідно до адміністративно-територіальної реформи 1923–1925 рр. в межах УСРР, а точніше – в межах Катеринославської губернії, на поч. 1924 р. було утворено Запорізький округ, а губернський центр – Катеринослав – втратив повною мірою своє адміністративне значення. Також у межах сучасного Запорізького регіону, окрім вище зазначеного, було утворено 3 нових округи: Запорізький, Мелітопольський та Бердянський, у межах яких діяла відповідна кількість окр. відділків КК-РСІ.

Суть реформування полягала в тому, що в Запорізькому окрузі було створено свій окружний відділ КК-РСІ, особовий склад якого був сформований з відкомандированих сюди з Катеринославської губернії співробітників губернського відділку КК-РСІ. Загальний склад штату запорізького окружного відділу КК-РСІ, що був створений на поч. 1924 р., включав спочатку 10 службовців, 8 інспекторів РСІ та 2 партійних контролери: голову окр. КК-РСІ – І.Г. Лепіка; секретаря президіуму РСІ – О.С. Мелешка, секретаря партколегії – О.П. Шерстобитова, партійного слідчого – Г.М. Петрова, 4 старших слідчих – А.І. Стали, Л.М. Чирікова, О.О. Наркевича та Я.С. Копелковича, 2 інспекторів – М.К. Бельговського та С. Т. Каринського [9, арк. 7; 10, арк. 22]. З 1928 р. штат Запорізького управління КК-РСІ збільшився ще на 4 інспектори РСІ.

Необхідно, однак, зазначити, що існувала одна проблема, яка виникла у керівництва НК РСІ УСРР та ЦКК КП(б)У і стосувалася особового складу місцевих органів КК-РСІ, а точніше – їх освітньо-кваліфікаційного та професійного рівнів, які не відповідали партійно-державним потребам і потребували суттєвого покращення [11, арк. 28].

Наочним прикладом укомплектування штату окр. КК-РСІ Запорізького округу особовим складом є прийом на роботу у 1925 р. 2 інспекторів – випускників Артемівської та Катеринославської партшкіл, які за соціальним походженням були робітником та селянином й зайняли посади старших інспекторів РСІ Запорізького округу [7, арк. 66].

Лише на початку вересня 1928 р. відбулися деякі зміни у штаті окр. КК-РСІ, які були пов'язані з переведенням до Запоріжжя з Катеринославщини 4 нових інспекторів робітничо-селянської інспекції: Захарова, Черненко, Іщенко та Мірера. Таким чином, НК РСІ УСРР намагався хоч якось посилити штат Запорізького окр. відділку КК-РСІ [12, арк. 1].

Якщо проаналізувати питання фінансування штату округового КК-РСІ, то з'ясується, що зарплатню партійно-державні інспектори отримували наступним чином: 8 працівників КК-РСІ Запорізького округу – за кошт держави, а 2 партійних службовці КК – за рахунок місцевого самоврядування [9, арк. 34].

Об'єднане окружне управління КК-РСІ знаходилося у складі окружного виконкому й очолювалося представниками місцевої партійної партійної номенклатури, такими як: Оконь (1925–1927, 1928 рр.), Палакнет (1928, 1929 рр.), Лейбензон (1929–1930 рр.) [13, арк. 55–87].

Вже з 17 вересня 1930 р., у зв'язку з реорганізацією місцевого апарату КК-РСІ та розширення його повноважень, у Запоріжжі почало діяти міське управління КК-РСІ, яке очолювали також представники місцевої партійної верхівки: Лейбензон (1931) та Бешар (1931–1934 рр.) [13, арк. 88–91].

Також слід зазначити той факт, що запорізьким органам КК-РСІ дуже не вистачало спеціалізованої та фахової літератури, яка призначалася для більш поглибленої та ідеологічної підготовки особового складу, для підвищення ефективності контрольно-ревізійної роботи [14, с. 3].

Упродовж всіх 1920-х рр., тобто після приходу до влади Й.В. Сталіна і його прихильників та переходу від радянського до тоталітарного режиму, а також у зв'язку із переходом до

індустриалізації і колективізації та з метою перетворення органів ЦКК-НК РСІ СРСР на орган тотального контролю за всіма сферами життя радянського суспільства, продовжувався процес зростання функцій, прав та повноважень органів КК-РСІ.

Починаючи ще з 4 травня 1927 р., ЦВК та РНК СРСР прийняла спеціальну постанову, згідно з якою рішення НК РСІ повинні були бути для всіх кінцевими та остаточними, їх не можна було оскаржити ні державними, ні приватними установами та організаціями [15, с. 27].

Характерними рисами Запорізького окружного управління КК-РСІ були його функції, права, обов'язки та повноваження, за якими: 1) КК-РСІ мали право проводити обстеження приватних підприємств лише у межах договорів та домовленостей адміністрацій об'єктів з НК РСІ [2, арк. 45–46]; 2) окр. КК-РСІ було відкрите на поч. 1924 р. за особливим розпорядженням голів НК РСІ УСРР та РНК УСРР [2, арк. 48]; 3) голова окр. КК-РСІ був призначений губвиконкомом Катеринославщини та затверджений колегією НК РСІ УСРР [2, арк. 49]; 4) окр. КК-РСІ займалося “незаконною” та “нелігітимною” діяльністю з ліквідації у м. Запоріжжя та окрузі торговельно-фінансових представництв інших міст, регіонів та союзних республік, а саме: магазинів, складів, торговельних представництв. Метою була підтримка місцевого виробництва, чим органи КК-РСІ порушили піврічний план та заробили догану з НК РСІ та ЦКК КП(б)У, але проявили цим до певної міри регіональний патріотизм через підтримку власного (регіонального) виробника [2, арк. 49]; 5) окр. КК-РСІ активно співпрацювало з окр. прокуратурою та робіськоровським рухом у межах боротьби з бюрократизмом та тяганиною [16, арк. 7–8]; 6) контроль РСІ та КК за діяльністю органів прокуратури, міліції та судових органів по боротьбі за дотримання “революційного порядку” [17, арк. 11 зв.], а також залучення до цієї справи робіськорів [17, арк. 11 зв.].

Ще однією характерною особливістю окр. відділу КК-РСІ Запоріжжя було те, що план його роботи складався на пленумі окр. КК-РСІ лише на півроку і затверджувався спільним пленумом ЦКК КП(б)У та НК РСІ УСРР [7, арк. 13 зв.]. Складовими частинами такого піврічного плану були: перевірка, контроль та ревізія сільського господарства, промисловості, торгівлі, фінансів та освіти [7, арк. 12 зв.].

Наприклад, ми можемо проаналізувати робочу програму органів КК-РСІ Запорізького округу на 1925–1926 рр., що представляла собою перелік робочих завдань, які потрібно було виконати. До таких завдань належали: 1) санітарно-епідеміологічний стан м. Запоріжжя (перш за все боротьба з розповсюдженням малярії та тифу) [18, арк. 13]; 2) робота з перевірки кваліфікації робітничої сили та нормування праці; 3) перевірка діяльності Школи соціалістичного виховання; 4) перевірка наслідків використання цільових кредитів; 5) перевірка функціонування кустарної промисловості; 6) інспекція підприємств та установ спеціальних видів сільськогосподарської кооперації; 7) обстеження умов землеустрою; 8) контроль науково-дослідницької діяльності; 9) перевірка ходу українізації [19, арк. 49–49 зв.].

На практиці ж органи РСІ залучали до своєї роботи широкі маси населення. Наприклад, у 1921 р. Олександрівська губ. РСІ проводила перевірку міської лікарні №2 міста Олександрівська, що проходила протягом 2,5 місяця і в якій взяли участь 168 делегованих співробітників РСІ, 25 з яких делеговані від губ. профспілки. Одночасно перевірку проводили ще й 47 кадрових інспекторів, що також вказує на стан штатів місцевих органів РСІ [20, арк. 21].

За наказом НК РСІ УСРР на огляд об'єктів інспекторам окр. КК-РСІ із зазначених сфер діяльності (економічної та соціально-культурної) давалося всього лише 2-3 дні, а накази голови Запорізького окр. КК-РСІ щодо перевірки того або іншого об'єкту повинні були виконуватися інспекторами РСІ не більше, ніж упродовж 72 годин від видання наказу чи постанови [7, арк. 13].

Відрізнявся від інших і план роботи Запорізького окружного відділу КК-РСІ на 1926–1927 рр., що й було зазначено у відозві НК РСІ УСРР від 28 січня 1926 р. У відозві говорилося про те, що план роботи недосконалий та недопрацьований, побудований за двома розділами: село та місто. Також у відозві йшлося, що такий поділ запланованої роботи недоцільний, малоефективний, не розкриває зміст діяльності та кінцеву мету роботи [7, арк. 22–22 зв.]. Звіти ж запорізькі КК-РСІ надсилали до Харкова кожного 1 жовтня, 1 листопада, 1 квітня та 1 червня, на чому наголошувалося у січневому наказі ЦКК КП(б)У за 1925 рік [19, арк. 8].

Незважаючи на серйозну недостачу кадрів, представники КК-РСІ Запоріжжя входили до складу окружних розподільчих комісій, що займалися перевіркою стану пенітенціарних закладів при НКВС [7, арк. 59].

Також Запорізький окружний відділ КК-РСІ щомісячно мав надсилати до Організаційно-інспекторського відділу ЦКК КП(б)У-НК РСІ УСРР спеціальні звіти з таких питань, як: а) боротьба за єдність партії; б) “хворобливі” явища всередині КП(б)У; в) режим економії на підприємствах; г) про хід хлібозаготівель; д) стан виплат заробітної платні; е) хід зниження роздрібних цін; і) сільськогосподарський податок [7, арк. 59].

За цими показниками стало можливо якнайкраще показати всі сторони діяльності відділу КК-РСІ Запоріжжя, а також виявити найпотрібніші для держави аспекти контрольно-ревізійної та інспекторської роботи вищевказаних структур.

Проте не все було ідеально в роботі Запорізького окр. відділку КК-РСІ, тому що центральні органи ЦКК КП(б)У, наприклад, у 1927 р. різко критикували запорізьку КК та наголошували на тому, що її робота залишається зовсім непоміченою, а особливо – на селі [21, арк. 34].

Необхідно розглянути роль органів КК-РСІ у процесі колективізації та хлібозаготівлях, що значною мірою й “сприяло” виникненню Голодомору 1932–1933 рр. І, як ми вже вказували, всі внутрішньодержавні процеси тотально контролювалися органами КК-РСІ, які, однак, маючи на районному рівні обмежений штат інспекторів (від 10–15 до 20 осіб), не могли контролювати всі сфери життя суспільства [22, арк. 14–15].

Слід також зазначити, що дуже важливу роль у контрольно-ревізійній діяльності органів ЦКК-РСІ на Запоріжжі відіграли допоміжні народні контрольно-ревізійні організації, які функціонували на вільній виборній основі і до яких міг бути обраний будь-хто бажачий (окрім, звісно ж, класового ворога). До таких органів народного контролю належали секції РСІ та групи допомоги й сприяння РСІ, що функціонували при всіх без винятку колгоспах, радгоспах, МТС та МТМ. При цьому вони вважалися позаштатними допоміжними органами, які займалися допомогою КК-РСІ на місцях, але при цьому були підзвітні їм та підпорядковувалися районним та міським управлінням КК-РСІ.

У Запорізькому районі, до складу якого до 1939 р., окрім самого районного та міського управління КК-НК РСІ, штатно входило 15-20 інспекторів, існувала ще одна, позаштатна структура, що займалася контролем, ревізіями та перевіркою. Станом на грудень 1932 – січень 1933 рр. у Запорізькому районі діяли секції та групи з допомоги РСІ, загальна кількість яких становила 258 одиниць [22, арк. 12].

При цьому у самому місті Запоріжжі, допомагаючи міському управлінню КК-РСІ, функціонувало 115 секцій та груп сприяння РСІ, які діяли на заводах, підприємствах та при всіх інших організаціях і установах. До їх складу входило 708 позаштатних або тимчасових інспекторів РСІ, серед яких нараховувалося 590 робітників та 118 службовців (чиновників). 178 з них були членами ВКП(б). Серед інспекторів було лише 96 жінок [22, арк. 12].

Також у Запорізькому районі діяло 143 секції й групи сприяння діяльності РСІ. Але слід зазначити, що з вищевказаних 143 секції сприяння діяльності РСІ 62 діяли при сільських Радах (секції РСІ діяли тільки при сільських радах), а 81 група сприяння РСІ – при колгоспах, радгоспах, МТС та МТМ [22, арк. 12]. До складу 62 секцій РСІ входило 424 особи, а до 81 групи сприяння РСІ – 439 осіб, разом – 863 людини [22, арк. 12].

Всього ж до складу органів партійно-державного контролю Запорізького округу входило 1571 позаштатний інспектор РСІ, серед яких було: 708 робітників, 669 селян та 195 державних службовців [22, арк. 12].

Проте для того, щоб уявити собі склад такого роду органів, як секції РСІ та групи допомоги і сприяння РСІ, необхідно обов'язково проаналізувати особовий склад окремо взятого органу із вищеперерахованих. Наприклад, при артіль “Шевченко” (Запорізький район, Софіївська сільрада) функціонувала власна група сприяння секції РСІ, до складу якої входило 18 обраних односельчанами інспекторів (17 селян: 15 бідняків та 2 середняки, а також 1 робітник). Ця секція РСІ мала й власну організаційну структуру: керівний дорадчий орган – Бюро (5 осіб), та контрольно-ревізійні органи на місцях – контрольно-сигнальні пости, які знаходились при бригадах №1-3 (всього 13 осіб) [22, арк. 6].

Однак після того, коли органи контролю у повній мірі виконали свою місію з розбудови індустріальної країни та встановлення необмеженої влади Комуністичної партії, згідно з постановою XVII з'їзду ВКП(б), що відбувся восени 1934 р., органи державно-партійного контролю ЦКК ВКП(б) та НК РСІ СРСР було реорганізовано у нові контрольно-ревізійні органи, але насправді ж вони були позбавлені більшості необмежених функцій, прав та повноважень шляхом їх ліквідації компартійною верхівкою.

Але фактично упродовж 1920 – на поч. 1930-х рр. вищезазначені органи партійно-державного контролю – партійні контрольні комісії та державна робітничо-селянська інспекція – були невід'ємною складовою частиною радянського режиму, оскільки тримали під своїм контролем всі сфери суспільно-державного життя та допомогли компартійному вищому керівництву руками ЦКК-РСІ взяти в свої руки на Запоріжжі і в межах всієї України всю повноту державної влади, у тому числі й органи прокурорського нагляду та каральні органи.

Джерела та література

1. Архипов В.А., Морозов Л.Ф. Борьба против капиталистических элементов в промышленности и торговле, 20-е – нач. 30-х гг. – М., 1978.
2. Державний архів Запорізької області (далі – ДАЗО). – Ф. Р-664. – Оп. 1. – Спр. 2.

3. Ленин В.И. Как нам реорганизовать Рабкрин (предложение XII съезду) // Полное собрание сочинений. Изд. 5-е. Т. 45 (март 1922– март 1923 гг.). – М., 1964.
4. Ленин В.И. Лучше меньше, да лучше // Полное собрание сочинений. Изд. 5-е. Т. 45. (март 1922 – март 1923 гг.). – М., 1964.
5. Медінцев А.Г. Удосконалення адміністративно-територіального устрою і структури місцевих Рад Донбасу у 1926-1932 рр. // Український історичний журнал. – 1976. – № 3.
6. Народный контроль в СССР. – Свердловск, 1968.
7. ДАЗО. – Ф. Р-664. – Оп. 1. – Спр. 8.
8. Иконников С. Н. Организация и деятельность РКИ в 1920–1925 гг. – М., 1960.
9. ДАЗО. – Ф. Р-664. – Оп. 1. – Спр. 18.
10. ДАЗО. – Ф. Р-664. – Оп. 1. – Спр. 9.
11. ДАЗО. – Ф. Р-664. – Оп. 1. – Спр. 24.
12. ДАЗО. – Ф. Р-664. – Оп. 1. – Спр. 347.
13. ДАЗО. – Ф. Р-664. – Оп. 1. – Спр. 164.
14. ДАЗО. – Ф. Р-664. – Оп. 1. – Спр. 23.
15. Портнов В.П., Якушев Д.В. Рабкрин и борьба с бюрократизмом. – М., 1989.
16. ДАЗО. – Ф. Р-664. – Оп. 1. – Спр. 82.
17. ДАЗО. – Ф. Р-664. – Оп. 1. – Спр. 7.
18. ДАЗО. – Ф. Р-664. – Оп. 1. – Спр. 13.
19. ДАЗО. – Ф. Р-664. – Оп. 1. – Спр. 10.
20. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 630.
21. ДАЗО. – Ф. Р-664. – Оп. 1. – Спр. 98.
22. ДАЗО. – Ф. Р-989. – Оп. 1. – Спр. 93.

Summary

The author explores the formation of the Party control system in Zaporizhzhya region in 1920-ies. The following thesis is grounded, that Party control committees and State labour-agrarian inspections were an integral part of Soviet regime because they took control of all the spheres of social life and helped the top management of Communist Party to seize full authority in Zaporizhzhya region via Central Control Committees and Labour-Agrarian Inspections.

Д. В. Овчаренко

РІВЕНЬ ЗНАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ РАДЯНСЬКИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ НА ЗАПОРІЖЖІ: РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРЕВІРОК 1925–1926 РР.

Формування української нації є одним з актуальних і дискусійних питань сучасної української історичної науки. Науковцями висунуто декілька теорій виникнення української нації, існує декілька версій часу її появи. На сьогодні єдиного визначення нації в науці також не існує. Проблема формування української нації містить багато дискусійних моментів.

Період 1920–1930-х років був для України визначальним у плані як політичної орієнтації, так і соціально-економічних перетворень, ідеології. Можна стверджувати, що в черговий раз визначалась її історична доля. Активізація процесів націєтворення, що набули яскравого прояву в революційні часи 1917–1920 рр., не припинялася. Так звана політика українізації не була сама по собі засобом формування нації. Але без вивчення цієї політики в цілому, як і її окремих елементів, ми не можемо дослідити українське націєтворення в радянські часи.

Дана стаття є спробою дослідження рівня знання української мови серед службовців міста Запоріжжя у середині 1920-х рр. на основі даних перевірки місцевих установ комісією по українізації 1925–1926 рр. Ці дані дозволяють нам визначити рівень використання української мови при веденні документації, виконанні службових обов'язків, рівень знання української мови співробітниками державних установ м. Запоріжжя.

Дослідженням українізації на Півдні України в 1920-х рр. займалися В.О. Стремецька [1–2], П.І. Соболев [3]. У своїх працях вони звернулися до аналізу рівня знання української мови службовцями партійного і радянського апарату на Миколаївщині, Херсонщині та Одещині. П.І. Соболев досліджував процеси українізації освітньої сфери на Півдні України у зазначений період. Особливості українізації на Одещині визначав О.О. Долженков [4]. З.В. Нечипоренко досліджує регіональні особливості проведення українізації в Україні в цілому [5]. Але знання української мови